

1.	JOHDANTO.....	2
1.1.	Hautausmaiden kulttuurihistoriallinen arvottaminen	2
1.2.	Inventointityön toteutus Sääksmäellä	2
2.	SÄÄKSMÄEN KIRKKO	3
2.1.	Sijainti.....	3
2.2.	Historia.....	4
2.3.	Kellotapuli.....	5
2.4.	Muut rakennukset	6
3.	HAUTAUSMAA	7
3.1.	Hautausmaan laajentuminen	7
3.2.	Kiviaita ja portit.....	8
4.	YHTEISET MUISTOMERKIT	9
4.1.	Menneiden sukupolvien muistolle 1970	9
4.2.	Sankaripatsas 1951 ja sankarihauta	9
4.3.	Valkoisten vapaudenpatsas 1918.....	10
4.4.	Punaisten muistolle 1918	10
4.5.	Karjalaan jääneiden vainajien muistolle 1956	10
5.	HAUTAUSMAAN OSASTOT JA OMINAISPIIRTEET	11
5.1.	Osasto 1.....	11
5.2.	Osasto 2.....	11
5.3.	Osasto 3.....	12
5.4.	Osasto 4.....	12
5.5.	Osasto 5.....	13
5.6.	Osasto 6.....	13
5.7.	Osasto 6 Kirkon ympäryys (K_6)	14
5.8.	Osasto 7.....	15
6.	INVENTOITUJEN MUISTOMERKKIEN ANALYYSI	16
6.1.	Vanhimmat muistomerkit ja hautaukset	16
6.2.	Muistomerkit 1900-luvulle tultaessa.	19
6.3.	Rautaiset muistomerkit	20
6.4.	Taideteokset	21
6.5.	Muistomerkkien nimikkeet	22
6.6.	Valmistajat	22
7.	MUISTOMERKKIEN HOITO JA SÄILYTTÄMINEN	23
	LÄHDELUETTELO.....	24
	LIITTEET	25
	Liite 1: Hautamuistomerkkien hoito	25
	Kuvaliitteet 1-12.....	25
	Karttaliitteet 1-7	25

1. JOHDANTO

Anu Salmela

1.1. Hautausmaiden kulttuurihistoriallinen arvottaminen

Tampereen hiippakunnan tuomiokapituli on vuodesta 1989 rahoittanut alueensa hautausmaiden tutkimusta inventointien muodossa. Hautausmaainventoinnin tavoitteena on kirjata hautausmaalta mitä kulttuurihistoriallisia arvoja alueella on säilynyt ja kuinka niiden säilymistä voidaan jatkossa edistää. Tämä tapahtuu toisaalta hautausmaan historian ja ominaisilmeen tarkastelulla ja toisaalta yksittäisten muistomerkkien luetteloinnilla ja valokuvaamisella. Muistomerkkien lisäksi hautausmaan historiaan liittyvät niin rakennukset, aitarakennukset, käytävät ja istutuksetkin.

Hautausmaille tyypillistä on kerroksellisuus, ne muovautuvat usein pitkien aikojen, jopa vuosisatojen kuluessa. On tärkeää, että kaikilta ajanjaksoilta säilyy piirteitä hautauskulttuurista ja muistoja alueella asuneista ihmisistä. Muistomerkkien kulttuurihistoriallisina arvoina käytetään seuraavia kriteereitä (Tampereen hiippakunnan asettaman hautausmaakulttuuritoimikunnan vuonna 1989 hyväksymä ohjeisto):

- Ikä
- alkuperäisyys
- harvinaisuus
- ympäristöarvo
- taide- ja tyylihistoriallinen merkittävyys
- henkilöhistoriallinen merkittävyys
- symbolikohde
- muusta syystä kulttuurihistoriallisesti merkittävä (esim. ammattinimike, muistolause, valmistaja)

1.2. Inventointityön toteutus Sääksmäellä

Sääksmäen hautausmaainventointi toteutettiin 1,5 kuukauden projektina syksyn ja alkutalven 2010 aikana. Työ tehtiin Sääksmäen seurakunnan ja Tampereen hiippakunnan rahoituksella. Sääksmäen seurakunta tilasi työn Pirkanmaan maakuntamuseon kulttuuriympäristöyksiköstä ja hiippakunta maksoi osan kuluista. Tutkimustyö jaettiin kahdelle tutkijalle FM Anu Salmelalle ja FM Heli Haavistolle. Heli Haavisto inventoi hautausmaan osasto 6:n, yhteiset muistomerkit sekä hautausmaan rakennukset. Lisäksi hän kirjoitti hautausmaan historiasta. Anu Salmela inventoi osastot 1-5 ja osaston 7, kirjoitti johdannon ja yhteenvedon inventoiduista alueista ja muistomerkeistä sekä hoitosuositukset. Lisäksi hän teki kartta- ja kuvallitteet. Tutkimustyön painopiste oli osaston 6 inventoinnissa ja suurin osa inventoiduista muistomerkeistä (70) on tästä osastosta. Kaiken kaikkiaan muistomerkkejä inventoitiin 108 kappaletta.

Kenttätöiden aikana täytettiin osastokohtaiset lomakkeet osastoista 1-7, inventoitiin osastosta 6 lähes kaikki kulttuurihistoriallisesti mielenkiintoiset ja arvokkaat muistomerkit ja osastoista 1, 3-5 ja 7 muutama esimerkki osaston mielenkiintoisimmista muistomerkeistä.

Kulttuurihistoriallisesti arvokkaimmat alueet ovat osastoissa 6-7, mutta koska osasto 7 on jo määritelty ns. historia-alueeksi vuoden 1982 asemakaavassa, sitä ei inventoitu yhtä tarkasti kuin osastoa 6. Inventoidut muistomerkit ja hautausmaan rakennukset kuvattiin. Kentällä tehdyn inventointityön jälkeen kirjoitettiin inventointitiedot puhtaaksi. Hautakohtaiset lomakkeet kirjattiin Access-tietokantaan. Lopuksi työstä kirjoitettiin raportti ja tehtiin kartta ja kuvaliitteet. Kuvaliitteissä on esitettynä työn kannalta keskeisimmät kuvat, osa kuvista on tallennettu ainoastaan cd:lle. Kuvat on nimetty muistomerkin numerokoodin ja pääniemen mukaan ja näihin nimiin viitataan tekstissä. Nimien avulla oikeat kuvat löytyvät liitteistä ja kuvatiedostoista. Access-tietokannasta muistomerkkejä voi etsiä joko nimen tai hautanumeron perusteella. Työn 1. osassa julkaistaan raportti ja liitteet ja 2. osassa osasto- ja hautakohtaiset inventointilomakkeet osastoista 1-5 ja 7 sekä 3. osassa osastosta 6. Inventoinnin jälkityöt tehtiin Pirkanmaan maakuntamuseon kulttuuriympäristöyksikössä.

Lähdemateriaalina käytettiin kirjallisuutta, joista keskeisin oli Ilari Kuulialan teos ”Sääksmäen seurakunta”, jonka yhteydessä on käyty läpi Sääksmäen hautausmaata käsittelevät arkistolähteet. Omakohtaiseen arkistotyöskentelyyn oli ajan puitteissa mahdollista käyttää vain yksi päivä. Vanhimpia Sääksmäen hautausmaan karttoja ei löytynyt Sääksmäen kirkon arkistosta eikä niitä puhelintiedustelujen perusteella ollut myöskään Hämeenlinnan tai Turun maakunta-arkistoissa talletettuina. Merja Ala-Rakkola ja Piia Viitanen ovat tehneet vuonna 2006 harjoitustyön ”Sääksmäen kirkkotarha. Selvitystutkimus ja inventointi, hoitonsuunnittelu”. Työn liitteenä on Viitasen tekemä kartta Sääksmäen hautausmaan laajentumisesta. Tätä karttaa on käytetty lähteenä tässä työssä. Myöskään hautausmaan laajennusten suunnittelijoista ei löytynyt tietoja eikä kaikkia yhteisten muistomerkkien suunnittelijoita pystytty selvittämään.

Sääksmäen hautausmaalla tullaan tekemään hoitamattomien hautojen kuulutus vuonna 2011. Inventointityötä voidaan käyttää tukemassa seurakunnalle palautuneiden hautojen käytön suunnittelussa. On toivottavaa, että inventoituja muistomerkkejä ei poistettaisi hautausmaalta. Lisäksi tulisi huomioida myös yleiset säilytys-suositukset osastoittain.

2. SÄÄKSMÄEN KIRKKO

Heli Haavisto

2.1. Sijainti

Rapolanharjun laelta avautuu näkymä erittäin edustavaan kulttuurimaisemaan, josta erottuu yksittäisinä kohteina Sääksmäen kirkko, Voipaalan ja Rapolan kartanot, Huittulan kylä sekä ympäröivät viljelykset ja vesialueet. Sääksmäen kirkko sijaitsee Huittulanharjun, Kelhinvuoren ja Rapolanvuoren lähetyvillä matalalla mäellä. Vanhin päätie on tullut etelästä Vanajaveden itäpuolitse ja seurannut harjua. Kirkon ohitse kulkevan maantien varrella sijaitsee kirkolle hyvin näkyvä seurantalo Kelhi (1924), Renvallin huvila (1911) sekä Kemmolan vanhainkoti. (Kuvaliite 1) Renvallin jugendhuvila on toiminut myös kahvilana Tervapääsky-nimellä. Nimen se sai tummasta väristään. Harjun länsirinteellä on lisäksi professori Kivirikon rakennuttama huvila. Kirkko on rakennettu mäelle, jolta on nähtävissä kaikki Rapolan ja Voipaalan viikinkiaikaiset kalmistot ja sen läheisyydessä on kolme kuppikiveä. On mahdollista, että kirkko on rakennettu vanhalle uhripaikalle.

2.2. Historia

Sääksmäki on Sydän-Hämeen keskeisimpiä muinaispitäjiä ja asutus on jatkunut alueella rautakaudesta historialliselle ajalle. Sääksmäen emäseurakunnan vaiheet ulottuvat pitkälle keskiaikaan. Varhaisin säilynyt dokumentti seurakunnan olemassaolosta on vuodelta 1340. Sääksmäen ensimmäinen puinen kirkko rakennettiin viimeistään 1300-luvun alkupuolella nykyisen kivikirkon paikalle. Mahdollisesti kirkollisia rakennuksia on ollut jo 1200-luvulla.

Sääksmäen vanha kivikirkko on valmistunut vuosien 1495 ja 1505 välillä. Kirkko kuuluu Hollolan ja Vanajan kirkkojen kanssa Hämeen kirkkojen kantaryhmään. Keskiaikaisten kivikirkkojen tapaan Sääksmäen kirkon itä-länsisuunnassa olevan runkokuoneen pohjoispuolella sijaitti sakasti ja eteläseinustalla asehuone. Kaksilaivaiseksi suunniteltua kirkkoa ei varojen puutteessa voitu rakentaa tiiliholvein varustettuna, vaan se toteutettiin puisella tynnyriholvilla katettuna.

Vuosina 1839-40 kirkko laajennettiin ristikirkoksi intendentinkonttorissa laadittujen piirustusten mukaan. Piirustukset laativat C.L.Engel ja A.F.Granstedt 1836. Rakennusmestarina toimi Henrik Andsten. Eteläinen ristivarsi kuitenkin sortui jo pian laajennustöiden jälkeen, vuonna 1847. Se uusittiin 1850-luvulla.

Kirkko peruskorjattiin 1924-1925 arkkitehti Usko Nyströmin suunnitelman mukaan. Peruskorjattu kirkko ehti palvella seurakuntalaisia vain muutaman vuoden, kun toisen pääsiäispäivän iltana 1.4.1929 lämmityslaitteesta alkunsa saanut palo tuhosi kirkon lähes täysin. Vain kiviseinät jäivät jäljelle. Vakavan tulipalon jälkeen kirkko rakennettiin uudelleen nykyiseen asuunsa vuosina 1932-1933. Piirustukset teki arkkitehti Kauno S. Kallio. 1840-luvulla lisätyt ristivarret purettiin ja kirkon ulkoasu palautettiin keskiaikaiseen hahmoonsa. Holvit valettiin betonista ja kirkkoon tehtiin uudet maalauskoristelut. Seinä- ja kattomaalaukset toteutti sääksmäkeläinen taidemaalari Kalle Carlstedt taiteilija Paavo Leinosen avustuksella. Carlstedtin tekemiin kuori-ikkunoiden lyijyasimalauksiin on kuvattuna apostolit Paavali ja Pietari. Saarnatuolin neljää evankelistaa esittävät korkokuvat ovat sääksmäkeläisen kuvanveistäjä Aukusti Veuron käsialaa. (Kirkon historiallisia kuvia liitteessä 2, kuvia nykyasussa liitteessä 1/1-2))

Kirkko kuvattuna eteläpuolelta. Edustalla asehuone, joka ennen kirkon paloa ulottui katon harjaan asti. Kuva Sääksmäen kirkon arkisto.

Kirkko vuoden 1929 palon jälkeen kunnostettuna. Asehuone on madaltunut. Kuva Sääksmäen kirkon arkisto.

Vuosina 1998-1999 kirkko restauroitiin arkkitehti Ulla Raholan suunnitelman mukaan. Kuoria laajennettiin ja sakastin oven sekä poikkikäytävän paikkaa muutettiin. Uusi alttaripöytä, kastemaljan jalusta ja lähetyskynnitelikkö ovat myös Raholan suunnittelemat. Vuonna 1990 hankitut kirkkotekstiilit ovat tekstiilitaiteilija Saara Lindin käsialaa.

Keskiajalla ja myöhemmin seurakuntalaiset pitivät huolta kirkostaan kunnostamalla seiiniä ja tervaamalla kattoa sekä lahjoittamalla kirkollista esineistöä. Alttaripäädyn ikkunasyvennysten maalaukset lahjoitti Göransson 1500-1600 -lukujen vaihteessa. Kirkossa on esillä kaksi keskiajalta peräisin olevaa pyhimysveistosta, tuntemattoman sääksmäkeläisen 1300-luvun alussa veistämä Pyhä Olavi ja 1490-luvulta Tukholmasta peräisin oleva Pyhä Jakob. Pääosa arvokkaista esineistä on Kansallismuseon kokoelmissa. Ensimmäiset, 15-äänikertaiset urut kirkkoon saatiin 1878. Urut tuhoutuivat tulipalossa ja nykyiset urut ovat Kangasalan urkutehtaan valmistamat.

Vuoden 1929 tulipalosta saatiin pelastettua alttaritaulu, ehtoollisvälineet, kirkkotekstiilit, sakastin kalusteet ja jotain muuta irtaimistoa. Alttaritaulu on R.W. Ekmanin maalaama v. 1848. Se esittää Kristuksen ylösnousemusta.

2.3. Kellotapuli

Kellotapulin kivinen alaosa on vuodelta 1766. Se rakennettiin Thomas Hägerin johdolla. Harmaakiviseen tapuliin muurattu vuosiluku on vieläkin nähtävissä. Kirkon uusinnan yhteydessä vuonna 1844 myös kellotapulin puinen yläosa uusittiin, A. .F. Granstedtin suunnitelman mukaisesti.

Vuoden 1929 tulipalon jälkeen kellotapuliin tehtiin uusi, betonirakenteinen yläosa, joka noudatti 1840-luvun mallia. Uudisosan suunnitteli arkkitehti Kauno. S. Kallio, joka vastasi myös kirkon korjausrakennustöistä ja se valmistui 1933. (Kuvaliite 1/1)

Sääksmäen kirkon kellotapulin alaosa on vuodelta 1766 ja yläosa vuodelta 1933. Kuva Heli Haavisto. Pirkanmaan maakuntamuseo.

Sääksmäen kirkko pohjoispuolelta, edustalla sakasti. Kuva Heli Haavisto, Pirkanmaan maakuntamuseo.

2.4. Muut rakennukset

Kappeli

Kappeli eli vainajien säilytysluona valmistui hautausmaahan länsilaidalle kirkon korjausrakentamisen jälkeen vuonna 1938. Paikalla sijaitsi jo aiemmin rakennus vainajien säilytystä ja ruumiinavauksia varten. Nykyisen kappelin on suunnitellut kirkon korjaussuunnitelmista vastannut Kauno S. Kallio. Kappeli on hyvin kaunis ja siro rakennus. Se on rapattu valkoiseksi, alaosa on harmaa ja länsipäätyä koristaa tyylitelty tasavartinen, hopeanharmaa risti. Ovet ovat jyrkät ja niissä on taotut helat. Ikkunat ovat goottilaishenkiset, kapeat ja korkeat. Itäpäädyssä on oven yläpuolella pyöreä ikkuna. Kappelin pääovi sijaitsee hautausmaan puolella rakennuksen itäpäädyssä. Muut kulkureitit ovat länsipuolella (Kirkkovainiontie) ja pohjoispuolella (hautausmaa). (Kuvaliite 1/1)

Kappeli itäpäädyssä kuvattuna. Kuva Heli Haavisto, Pirkanmaan maakuntamuseo.

Kirkkontupa

Kirkon kaakkoispuolelle valmistui korjausrakentamisen yhteydessä vuosina 1932-33 suntion asunto, jonka yhteydessä on lämpökeskus. Rakennuksen on suunnitellut korjaussuunnitelmista vastannut Kauno S. Kallio. Suntion asuinrakennus on valkoiseksi rapattu, tiilikattoinen pienehkö talo. Rakennukselle antaa ilmettä korkea telttakatto, jonka yllä kohoaa savupiippu. Hauskan ulkonäkönsä takia rakennus on saanut lempinimen "kahvimylly". Rakennus toimii nykyään seurakunnan kerhotilana. Rakennuksen vieressä on pieni vaaleanvihreäksi maalattu rakennus, jossa sijaitsee lämpökeskus ja yleisö-WC:t. (Kuvaliite 1/2)

"Kahvimylly" toimii nykyisin kerhotilana. Alun perin se rakennettiin suntion asunnoksi. Kuva Heli Haavisto, Pirkanmaan maakuntamuseo.

Huoltorakennukset

Hautausmaan vanha huoltorakennus sijaitsee alueen pohjoisreunalla. Se on puurakenteinen ja tummaksi maalattu matala rakennus. Uusi huoltorakennus vanhan itäpuolella on kivipintainen ja valkoiseksi rapattu. Siihen on sijoitettu hautausmaalla työskentelevän henkilökunnan sosiaalityilat. Rakennus on valmistunut 1990-luvun lopulla. (Kuvaliite 1/2)

Puretut rakennukset

Alueella on ollut myös luuhuone ja leikkaushuone. Luuhuone on sijainnut nykyisen osaston 6 keskellä ja leikkaushuone osaston kuusi laidalla. Leikkaushuoneen paikka on jäänyt käytävän alle. (kts. karttaliite1). Kummastakaan rakennuksesta ei näy enää maanpäällisiä merkkejä.

3. HAUTAUSMAA

Heli Haavisto ja Anu Salmela

3.1. Hautausmaan laajentuminen

Sääksmäen kirkon ympärillä on sijainnut käytössä oleva hautausmaa koko kirkon historian ajan. Tämä on poikkeuksellista, sillä yleensä keskiaikaisten kirkkojen ympärillä hautaaminen on jossain vaiheessa siirtynyt uudemmalle hautausmaalle. Alue on hautapaikkana erittäin vanha. Vanhimmista haudoista ei ole jäänyt tietoja tai muistomerkkejä jäljelle eikä haudoille useinkaan laitettu mitään muistomerkkiä.

Kirkon lattian alle hautaaminen yleistyi 1600-luvulla voimakkaasti. Aatelisten ja varakkaimpien kansalaisten lisäksi kirkon lattian alle alettiin haudata yhä enemmän tavallisia ihmisiä. Vuonna 1767 määrättiin, että vain isäntien ja emäntien ruumiita sai haudata kirkkoon. 1800-luvun alkupuolella kirkkohautauksesta luovuttiin Sääksmäellä kokonaan ja kaikki vainajat haudattiin ympäröivään hautausmaahan. Vuoden 1804 rovastintarkastuksessa todettiin, että enää muutama tilallinen käytti oikeuttaan kirkkoon hautaamiseen ja heitäkin kehoitettiin luopumaan siitä. Pyyntöön suostuttiin kunhan tilalle saatiin lupa rakentaa holvihautoja hautausmaalle. Virallinen kielto kirkkoon hautaamiseen tuli vuonna 1822 keisariillisen julistuksen muodossa. Kirkon laajennustyön yhteydessä 1840-luvun alussa kuorin alla olevat haudat tyhjennettiin ja ruumiiden jäännökset vietiin yhteishautaan kirkkomaalle. Tästä muistona hautausmaalla näkyi pitkään korkea kumpu ja nykyisin paikalla on muistomerkki menneiden sukupolvien muistolle. (Kuvaliite 2, kuva 2)

Kirkon ympärillä ollut hautausmaa on täydentynyt vähitellen. Hautausmaan laajentumisen vaiheet on nähtävissä liitessä 2. Alkuperäinen kirkkomaata sijaitsi kirkon ympärillä nykyisten osastojen 5,6 ja 7 kohdalla (Karttaliite 1 ja 2). Hautausten siirryttyä kirkkomaalle tarvittiin pian uutta tilaa ja vuonna 1848 vihittiin käyttöön hautausmaan ensimmäinen laajennusalue. (Nykyisten osastojen 6 ja 7 alueella). Inventointikarttoihin on merkitty kaksi ensimmäistä laajentumisvaihetta eri väreillä (Karttaliite 7: inventoidut haudat osasto 5-7.)

Vuonna 1867 hautausmaata laajennettiin Kemmolan suuntaa "50 kyynärää" koko leveydeltä. Tämä 0,47 tynnyrinalan kokoinen alue vihittiin käyttöön 10.5.1868. Kamreeri Aug. Jansson teki alueesta hautakartan, johon merkittiin hautapaikat. Vuonna 1877 rivihautauksen multaraha maksoi 50 p. ja hautasija linjojen ulkopuolelta 10 mk. (Nykyisten osastojen 6 ja 5 pohjoisosat.) (karttaliite 1)

1900-luvun alussa hautausmaata laajennettiin hehtaarin verran pohjoiseen. Uusi laajennus vihittiin käyttöön vuonna 1907 ja vuonna 1910 se aidattiin länsi- ja itäsivulta kiviaidalla sekä pohjoissivulta istutettavalla kuusiaidalla. Kiviaita rakennettiin vanhoista kivistä. Uusi hautausmaa jaettiin kolmeen osaan linjahauta-alueeksi, pysyvällä muistomerkillä merkittäviksi haudoiksi ja ostomaaksi, jossa oli ikuisiksi ajoiksi lunastettuja sukuhautoja. Linja- eli rivihaudan multaraha oli 50 penniä, haudan 10 mk ja sukuhaudan 10 mk/m². (Nykyiset osastot 1-4.) (Kuvaliite 2, kuvat 4.-5.)

Hautausmaata laajennettiin pohjoiseen vuonna 1907. Kuvat Sääksmäen kirkon arkisto.

1933 tehtiin taas uusi laajennus. Laajennuksen koko oli n. 1,8 hehtaaria ja se lohkaistiin pappilan maasta sekä ostettiin Sääksmäen kunnalta. Nyt hautausmaan koko pinta-ala oli 4, 87 hehtaaria. (Nykyiset osastot 8-11). Viimeisin laajennus hautausmaalla on tehty 2000-luvulla hautausmaan koilliskulmalle. (Nykyiset osastot 9,8 ja 13.) (Karttaliite 1)

Hautausmaan nykyinen osasto- ja paikkajako on hyväksytty vuoden 1975 hautausmaan asemakaavassa. Asemakaavamuutoksen yhteydessä aikaisemmin viidestä osastosta koostuva hautausmaa jaettiin kymmeneen osastoon. (Karttaliite 3. Sääksmäen hautausmaa 1/500 1975)

3.2. Kiviaita ja portit

(HH)

Hautausmaan ympärillä oli pitkään lankkuaita. Aita oli usein huonossa kunnossa ja eläimet pääsivät vaeltamaan kirkkomaalle. Ensimmäinen kiviaita rakennettiin 1750-luvulla. Sen rakentamista vastasivat kylät ja aidan eri osat olivat niiden huoltovastuulla. Aitaa on myöhemmin uusittu useaan otteeseen. Vuonna 1876 aidattiin uusi alue ja rakennettiin kolme porttia. Aita kiertää hautausmaa-alueita ja muodostaa Kelhinpolun varressa yhdessä koirukujan kanssa hienon näkymän. Kellotapuli on aidan keskellä ja samoin kappelin luona aita jatkuu suoraan rakennuksen seinän vierestä. (Kuvaliite ½)

Hautausmaan pääportti sijaitsee sen lounaiskulmassa. Portti on koristeellinen rautaportti. Ohitse kulkee Kirkkovainiontie. Toinen Kirkkovainiontien varressa oleva sisäänkäynti on kappelin vieressä. Hautausmaan kolmas sisäänkäynti sijaitsee hautausmaa-alueen koilliskulmauksessa, lähellä Kelhin seurantaloa Kelhinpolun varrella. (Kuvaliite ½)

Hautausmaan lounainen pääportti. Kuva Heli Haavisto, Pirkanmaan maakuntamuseo.

Kirkon etelän puoleista kiviaitaa. Kuva Heli Haavisto, Pirkanmaan maakuntamuseo.

4. YHTEISET MUISTOMERKIT

Heli Haavisto

Sääksmäen hautausmaalla on viisi yhteismuistomerkkiä; Menneiden sukupolvien muistolle, Karjalaan jääneiden muistolle, Sankaripatsas sekä Valkoisten ja Punaisten muistomerkit. Lisäksi osastolla 3 on Metsäkansassa surmansa saaneiden veljeshauta (1918), jossa on kymmenen graniittista pientä tyynykiveä kivireunustetulla alueella. (Kuvaliite 3)

4.1. Menneiden sukupolvien muistolle 1970

Menneiden sukupolvien muistomerkki sijaitsee aivan hautausmaan pääportin läheisyydessä, portin ja kellotapulin välimaastossa. Muistomerkin ohitse kulkee hiekkatie kirkkoon ja hautausmaalle. Muistomerkin muodostaa pysty, suorakulmainen punagraniittipaasi, jonka päällä on veistos. Patinoitu pronssiteos on hyvin kaunis ja pelkistetty. Teoksessa kohoaa tyylitelty ihmisjoukko yhteiseltä alustalta, muodostaen kiinteän ryhmän. Veistokseen liittyvä teksti ”Menneitten sukupolvien muistolle” on kaiverrettu kiviosaan. Teos on pystytetty paikalle, johon on haudattu aiemmin kirkkoon haudattujen vainajien luut. Muistomerkki paljastettiin vuonna 1970. (Kuvaliite 3)

Muistomerkin on suunnitellut kuvanveistäjä Jaakko Veuro. Hän on toteuttanut useita julkisia taideteoksia muun muassa Valkeakoskelle, Hämeenlinnaan ja Kotkaan. Metsäkansan hautausmaalla sijaitseva Metsäkansan sankaripatsas on Jaakko Veuron ja Matti Aaltosen käsialaa. Veuron pääasialliset materiaalit ovat pronssi ja kivi. Jaakko Veuro on sääksmäkeläisen kuvanveistäjä Aukusti Veuron poika (kts.Sankaripatsas).

4.2. Sankaripatsas 1951 ja sankarihauta

Sankaripatsas sijaitsee kauniisti suunnitellun alueen keskellä osastolla 5. Veistoksen luokse vie liuskekivin katettu kävelyreitti ja sitä kehystävät pensaat. Veistoksen edessä on puolipyörän muotoinen avara alue ja istumapenkkejä. Muistomerkin ympäristö on peruskunnostettu 1990-luvun lopussa, jolloin uusittiin alueen nurmipinta ja kunnostettiin muistomerkillle johtavien käytävien liuskekipinnat. Teoksen läheisyydessä sijaitsee Sääksmäen hautausmaan sankarihautausmaa, johon on haudattu 76 paikkakuntalaista. (Kuvaliite 3)

Sankaripatsas on suuri, suorakulmainen punagraniittipaasi. Se seisoo jalustan päällä, jossa on vuosiluvut 1939-1944. Muistomerkin itäpuolella (pääkatsomissuunta) on reliefi, jossa on enkeli, risti ja miekka. Enkeli kohottaa kätensä ristin ja miekan ylle. Teoksen länsipuolelle on kuvattu äiti ja lapsi. Äiti pitää lasta kädestä ja vaikuttaa lähtevän jo eteenpäin, lapsi kääntyy taaksepäin ja on laskemassa kukkia. Muistomerkin kummallekin sivulle on kaiverrettu sankarivainajien nimiä. Teos valmistui 1950 ja se paljastettiin 1951.

Teoksen suunnitteli sääksmäkeläinen kuvanveistäjä ja pronssivalaja Aukusti Veuro (1886-1954). Veuro on suunnitellut myös Sääksmäen kirkon saarnatuolissa olevat Neljä evankeelistaa -korkokuvat. Aukusti Veuro teki uransa aikana useita julkisia veistoksia. Hän on suunnitellut mm. Rapolan kartanon pihalla olevan presidentti P.E.Svinhufvudin muistomerkin (1937) sekä Ahveniston hautausmaan sankaripatsaan Hämeenlinnassa. Veuro työs-

kenteli pitkään pronssivalajana tehden pronssivaluja muun muassa Wäinö Aaltoselle. Hänen poikansa on kuvanveistäjä Jaakko Veuro (kts. Menneiden polvien muistomerkki). (KUVAT: Sankaripatsas_Aukusti Veuro 1951_länsipuoli, Sankaripatsas_Aukusti Veuro 1951_itäpuoli, Sankaripatsas_Aukusti Veuro 1951 HH)

Sankaripatsaan vieressä osastolla 5 on Sääksmäen sankarihauta, johon on haudattu 76 sääksmäkeläistä sotilasta. Sankarivainajien muistomerkit ovat punagraniittisia tyyntyviä. Sankarihaudan suunnitelman on tehnyt Toivo Ketola vuonna 1949. (Karttaliite 4. Sääksmäen sankarihauta-alue lähiympäristöineen, Karttaliite 5, Osasto1 Sääksmäen hautausmaan kartta 1960)

4.3. Valkoisten vapaudenpatsas 1918

Valkoisten muistomerkki sijaitsee kirkon pohjoispuolella näyttävällä paikalla kulkuteiden risteyksessä. Muistomerkki on vaikuttavan kokoinen punagraniittiteos. Se kohoaa kerroksittain 330 x 330 jalustaltaan. Alimmassa osassa ovat vaakakivipalkit ja istutukset, sitten toinen kivikerrososa jonka päällä on 120 x 120 peruskivi. Muistomerkin neliön muotoisessa alemmassa osassa on joka sivulla reliefi. Pohjoissivulla reliefinä on Suomen vaakuna ja sen takana havuja, idässä ristikkäin olevat miekat, etelässä palava sydän, miekka ja havu sekä lännessä sepele, jonka keskellä on Suomen hakaristi. Pääkatsomissuunta on pohjoisen puolella. Sillä puolella on obeliskiosaan kaiverrettu ja hopean väriseksi maalattu risti sekä muistoteksti ”Uskollisina synnyinmaansa laeille 1918”. Teoksen obeliskiosaan on kaiverrettu 32 kansalaissodassa kaatuneen vainajan nimet ja synnyin- ja kuolinajat.

Muistomerkki on toteutettu rahakeräyksellä, jonka pani toimeen Sääksmäen kunnanvaltuusto joulukuussa 1922. Teos paljastettiin vuonna 1924. Muistomerkki on ainoa Sääksmäen seurakunnan hautausmailla sijaitseva valkoisten muistomerkki. (Kuvaliite 3)

4.4. Punaisten muistolle 1918

Vuonna 1918 Valkeakoskella surmansa saaneiden punaisten sääksmäkeläisten muistomerkki sijaitsee osastojen 1 ja 3 välillä. Sen ohitse kulkee hiekkatie ja kulmauksessa kasvaa suuri koivu. Muistomerkkialue muodostuu liuskekivilaatoitetusta alueesta, muistomerkin takana kasvavasta tiheästä tuija-aidasta sekä oikealla sivustalla kasvavasta ruusupensaikosta. Muistomerkki sijaitsee noin 2 x 2 m laattakivialueen takareunassa. Teos on pelkistetty kivipaasi, jossa lukee teksti ”1918 vakaumuksensa puolesta sortuneille Sääksmäen Sos.dem.kunnallisjärjestö”. Muistomerkin molemmilla puolilla on neliön muotoiset kiviset istutusruukut. Muistomerkin on valmistanut Toivo Selinin kiviveistämö Hämeenlinnasta. Se on pystytetty vuonna 1943 Sääksmäen työväenjärjestöjen toimesta. Sääksmäkeläisiä menehtyi kansalaissodassa ja sen jälkiselvittelyissä yhteensä 462 henkilöä. (Kuvaliite 3)

4.5. Karjalaan jääneiden vainajien muistolle 1956

Karjalaan jääneiden muistomerkki sijaitsee osastolla 7 kirkon eteläpuolella, melko lähellä pääporttia. Muistomerkki on jyrkää, vaakatasossa oleva suorakulmainen dioriittipaasi. Paaden oikeassa reunassa on teksti ”Karjalaan jääneiden vainajain muistolle”. Kiven keskellä on kaiverrettu risti ja vasemmassa yläkulmassa hiomaton harmaa graniittiosa. Osa on suurikokoinen, neliön muotoinen ja siinä on kohokuvana Karjalan vaakuna; kaksi kättä miekkoineen ja niiden yläpuolella kruunu. Muistomerkin edessä on tukeva kivimalja. Muistomerkki on paljastettu vuonna 1956. (Kuvaliite 3)

5. HAUTAUSMAAN OSASTOT JA OMINAISPIIRTEET

Anu Salmela

5.1. Osasto 1

Osasto sijaitsee hautausmaan luoteiskulmassa alueella mikä on otettu käyttöön vuoden 1907 laajennuksessa. Alueen pohjoisreuna rajautuu hautausmaan huoltoalueeseen laidalla olevaan käytävään, länsireuna kiviaitaan, eteläreuna osastojen väliseen hiekkakäytävään ja itäreuna pääkäytävään. Muistomerkkejä on länsipäässä tiiviinä riveinä, mutta itäpäässä muistomerkkejä on harvakseltaan ja ne ovat enimmäkseen 1900-luvun alkupuolen vaatimattomia laattoja tai kyläsepän tekemiä takorauta- tai putkiristejä. Muuten muistomerkit ovat enimmäkseen matalia pystykiviä tai vaakakiviä. Lisäksi alueella on punaisten muistomerkki. Osaston itäpää on vanhaa rivihauta- aluetta ja tänne on haudattu runsaasti vuoden 1918 uhreja. (Karttaliite 5 sekä kuvaliite 4, osasto 1).

Olisi suotavaa että alue voisi kertoa historiastaan jatkossakin ja uusien muistomerkkien sijoittamista olisi hyvä tarkoin pohtia. Olisi suositeltavaa että alueen vanhat ja vaatimattomat muistomerkit pystyttäisiin säilyttämään, varsinkin silloin kun ne kertovat vuoden 1918 tapahtumista. Jos alueelle sijoitetaan uusia muistomerkkejä, tulisi muistomerkkien mittasuhteiden olla sopuisuissa vanhojen rivihautausten kanssa. Osastosta on esimerkin omaisesti inventoitu kaksi mahdollisesti kyläsepän tekemää muistomerkkiä. (010694 Mäkelä k. 1926 ja 0116343 Lehtinen k. 1918). Lehtisen muistomerkissä on käsin kaiverrettu teksti *Sä reippahana Asteli Kohti julmaa kuolemaas Sä Henkes veresi annoit wainoojillesi*. Kiviaidan laidassa on siirrettyjä rautaristejä, joita ei ole inventoitu. (Karttaliite 7 osasto 1 inventointikartta).

Vanhaa rivihauta- aluetta osastossa 1. keskelä näkyy v. 1918 kuolleen Lehtisen putkirautaristi. Kuva Anu Salmela, Pirkanmaan maakuntamuseo.

5.2. Osasto 2

Osasto sijaitsee hautausmaan pohjoislaidalla pääkäytävän länsipuolella. Alueen pohjoisreuna rajautuu hautausmaan pohjoislaitaan, länsireuna varastolle johtavaan huoltokäytävään, eteläreuna osastojen väliseen hiekkakäytävään ja itäreuna pääkäytävään. Osasto sijaitsee alueella mikä on otettu käyttöön vuonna 1907. Vanhemman kerrostuman muistomerkit ovat 1930- ja 1940-luvuilta ja uudemmat hautaukset 2000-luvulta. Alun perin alue on ollut hautausmaan halvinta rivihauta- aluetta, jossa vainajille ei ole laitettu muistomerkkejä. Osastossa ei ole inventoitu muistomerkkejä, jatkossa olisi kuitenkin suositeltavaa, että alueella säilyy myös muistomerkkejä vanhemman kerrostuman ajalta. Osastossa on mm. kaksi rautaristiä 1930-luvulta ja laattoja 1940-luvulta. Vanhat muistomerkit ovat yk-

sittäin siellä täällä ja alueelle mahtuu lisääkin muistomerkkejä. Osaston yleisilme kaipaa siistintää. Välikäytävän varrella on kaatuneita muistomerkkejä, näkymät huoltoalueelle ovat rumat (multakasoja ja varastorakennus). Kaatuneet muistomerkit tulisi nostaa pystyyn tai jos kunnostaminen on mahdotonta ne pitäisi poistaa. Jonkinlainen näkösuoja huoltoalueelle päin esim. istutusten avulla olisi hyvä. Osastosta ei ole inventoitu muistomerkkejä. (Karttaliite 5, Karttaliite 7: osasto 2 inventointikartta, kuvaliite 5, osasto 2)

5.3. Osasto 3

Osasto sijaitsee hautausmaan pääkäytävän länsipuolella rajautuen länsireunastaan ja osittain myös eteläreunasta kiviaitaan. Kiviaidan päädyssä on vainajien säilytyshuone. Alueen pohjois- ja eteläreuna rajautuvat osastojen välisiin hiekkakäytäviin. Lisäksi osaston läpi menee pieni välikäytävä, joka jakaa sen kahteen osaan. Osastossa on paljon matalia vaakakiviä, mutta suhteellisen runsaasti myös pystykiviä 1900-luvun alkupuolelta. Alueella näkyy hyvin muistomerkkimallien monimuotoistuminen 1900-luvulle tultaessa. Jonkin verran on myös reunakiviä. Lisäksi osastossa on Metsäkansassa surmansa saaneiden veljeshauta (1918), jossa on kymmenen graniittista pientä tynnykiveä kivireunustetulla alueella. Osasto sijaitsee vuoden 1907 laajennusalueella ja se on ollut sukuhauta-alue. 1900-luvun alun pystykiviä olisi hyvä säilyttää mahdollisimman paljon. Osastossa on kaksi kaatunutta pystykiveä ja yksi rikkoutunut rautaristi. Muistomerkit tulisi kunnostaa. Kiviaidan laidalla on siirrettyjä muistomerkkejä putkirautaristi ja takorautaristi. (Karttaliite 5, Karttaliite 7: osasto 3, Kuvaliite 6: osasto 3)

Osastosta on inventoitu mm. Salpalinjan panssariestekivi reservin upseeri ja Päivölän kansanopiston rehtorin Tapani Kurosen haudalla. Kivi muistuttaa omaisia ja jälkipolvia Kurosen elämäntyöstä maanpuolustajana. Muistomerkki on pystytetty haudalle vuonna 2004. (Kuvaliite 6, 3:21:658_Kuronen)

Toinen tavallisuudesta poikkeava muistomerkki on Heikki ja Hilma Saaren haudalla Muistomerkissä on kivipylväs, jonka päällä on avoin kirja. (Kuvaliite 6, 0322719_Saari). Lisäksi on inventoitu esimerkkejä 1900-luvun alkupuolen uusista kivimalleista, kaksi rautalaatta sekä paperimestarin muistomerkki. Kaiken kaikkiaan osastosta on inventoitu kahdeksan muistomerkkiä.

5.4. Osasto 4

Osasto 4 sijaitsee hautausmaan keskellä pääkäytävän itäpuolella. Muilta sivuilta osasto rajautuu osastojen välisiin hiekkakäytäviin. Osasto on vuoden 1907 laajennusalueella. Osastossa on paljon vaakakiviä ja niistä suuri osa on matkalaukkumallisia. Suurin osa muistomerkeistä on 1950-luvulta. Muutamia muistomerkkejä on 1910-luvulta. Osaston itä-laitaan välikäytävän varrelle on koottu siirrettyjä muistomerkkejä. Osastosta on inventoitu kaksi muistomerkkiä. Toinen on lapsena hukkuneen pikkupojan kotipihalta tuotu muistokivi (0404132_Arvola) ja toinen muistomerkki, jossa on lasitetun levyn alla painettu teksti suomeksi ja saksaksi (0408280). Lisäksi alueella olisi hyvä säilyttää muistoja sekä 1910- että 50-luvulta. (Karttaliite 5, Karttaliite 7: osasto 4, kuvaliite 7: osasto 4).

5.5. Osasto 5

Osasto 5 sijaitsee tapulin ja kirkon pohjoispuolella pääkäytävän länsipuolella. Länneä osasto rajautuu kiviaitaan, etelästä kirkkoa kiertävään pihatiehen ja pohjoisesta osastojen väliseen hiekkakäytävään. Osasto on hautausmaan vanhimpia alueita, mutta sankarihaudan rakentamisen yhteydessä osastoa on uudistettu ja vanhoja hautaristejä on siirretty mm. kirkon vierustalle. Osastossa on paljon vaakakiviä ja niistä suuri osa on matkalaukkumallisia. Pääkäytävän ja kirkon välisessä kulmassa on sankarihauta jota reunustaa pensasaita. Sankarihaudalle johtaa laatoitettu käytävä, jonka molemmin puolin on muutama muistomerkki. Sankarihaudan takana ja sivulla on tavalliset hautarivistöt. Alueella on runsaasti reunakiviä ja yleisilmeen kannalta 1940-50-luvun muistomerkit voisivat olla merkittävimpiä säilytyksen kannalta. Osastosta on inventoitu neljä muistomerkkiä. (Karttaliite 5, Karttaliite 7: osasto 5, kuvaliite 8: osasto 5)

Osastossa on mm. kuvanveistäjä Aukusti Veuron hauta. Haudalla on makaava laakakivi kivilaatoituksen päällä. Muistokiven eteen jää istutusalue. Veuro on tehnyt mm. Sääksmäen hautausmaan sankaripatsaan ja kirkon ”Neljä evankelistaa” –reliefin. (0506330_Veuro) Lisäksi on inventoitu Sillantaan taideteoksen sisältävä muistomerkki ja kaksi rautaristiä. (kuvaliite Kuvaliite 8, osasto 5)

5.6. Osasto 6

Heli Haavisto

Osasto 6 sijaitsee kirkon välittömässä läheisyydessä sen itäpuolella. Se on pitkä osasto pohjois-eteläsuunnassa. Osastolla on useita 1800-luvun valurautaisia hautaristejä ja näyttäviä korkeita hautapaasia ja obeliskeja. Näiden lisäksi muistomerkkien vaihtelevaa ilmettä lisäävät muutamat suurehkot, reunakivetyt hauta-alueet. Osaston eteläpäädyssä on suuri kolmen muistomerkin hauta-alue (6:8:398 Granberg ja 6:9:466A-B Granberg, Hellen) ja keskiosassa, kirkon kulmalla muutama erityisen hieno, enkeliveistoksin ja naisreliefein koristeltu hauta (6:6:251 A-B, Ylinikkilä ja 6:6:255 Wähä-Ylinikkilä). Muita kauniita hautamuistomerkkejä ovat mm. harmoninen ja tyylikäs hautamuistomerkki 1940-luvulta (6:9:413 Paavola), suuren kanadantuijan katveessa oleva Tuomarlan muistomerkki (6:8:384) sekä uutta muistomerkkiperinnettä edustava siro ja luonnonmukainen hauta-alue risteineen (6:11:579 Eerola). Osaston pohjoispäädyssä ja etenkin itäreunassa hiekkakäytävän varrella on paljon perinteisiä salkkumallisia hautakiviä. Pohjoispäädyssä on pieni urnahautausalue. (Kuvaliite 9: osasto 6, kuvaliite 11: vanhimmat muistomerkit.)

Osastolle on haudattu suuri osa Sääksmäelle haudatuista merkkihenkilöistä. Nimekkäimpiä ovat presidentti P.E. Svinhufvudin isovanhemmat, jotka olivat myös Rapolan kartanon omistajia (6:9:440 Svinhufvud). Osastolla on myös Rapolan sukuhauta (6:9:445 Rapola ja 6:10:510 Häkkinä), Sääksmäen kirkon koriste- ja lasimalaukset tehneen taiteilija Kalle Carlstedtin hauta (6:10:520C) ja ministeri Eemil Luukan hauta (6:10:565). Kirkollisten merkkihenkilöiden haudoista mm. 1800-luvulla vaikuttaneen kirkkoherra ja sotarovasti Salomon Haellstedtin hauta (0609463_Hellstedt) . (Kuvaliite 9: osasto 6, kuvaliite 11 vanhimmat muistomerkit)

Puusto on suurelta osin vanhaa ja komeaa. Osastolla kasvaa mm. vaahteroita, koivuja, kuusia, suuri tammi, euroopanlehtikuusi (6:9:440 Svinhufvudien haudalla) ja kanadantuija. Kirkon itäpäädyssä olevat suuret kynäjalavat ovat jo huonossa kunnossa ja niiden kaatamisesta on keskusteltu. Osastoa rajaavat hiekkakäytävät ja itäreunalla kävelytie ja pensasaita.

Osastolla 6 on useita kulttuurihistoriallisesti, henkilöhistoriallisesti sekä taide- ja tyylihistoriallisesti merkittäviä hautoja. Alueelle on tyypillistä näyttävä, vanha puusto sekä erittäin näkyvä sijainti kirkon itäpäädyssä.

Osaston 6 muistomerkkejä. Vanhojen pystykiven keskellä näyttävä moderni hautausalue. Kuva Heli Haavisto, Pirkanmaan maakuntamuseo.

5.7. Osasto 6 Kirkon ympäryys (K_6)

Osasto 6:n kuuluu myös kirkon ympärillä oleva hautausmaan alue. Tässä työssä alue käsitellään omana kokonaisuutenaan ja kuvat ovat saaneet hautanumeron tunnuksen lisäksi kirjain tunnuksen K). Aluetta rajaavat kirkon seinustat ja kirkkoa ympäröivä tie. Alueen itä-laidalla on sekä alkuperäisiä muistomerkkejä että siirrettyjä muistomerkkejä. Rivissä 16 ovat Carl August Earlin vaakakivi (6 16 699), Hannulan suvun uusi muistomerkki (6 16 698), Wuorentaka rikkinäinen rautaristi (6 16 697) ja Vuorisen rautaristi (6 16 696) muistomerkkejä joille löytyvät hautanumerot. Sen sijaan Otto Rosenqvistin läpikuviolliselle rautaristille ei löydy numeroa ja se on ilmeisesti siirretty alueelle jälkeinpäin, sillä sille ei löydy hautanumeroa. (Karttaliite 5, Karttaliite 7: osasto K-6, Kuvaliite 10, osasto K-6)

Kirkon puoleisessa rivissä 15 hautanumerot löytyvät muistomerkeille Willgren lohkoreunainen pystykivi (6 15 695), Ramsay lohkoreunainen pystykivi (6 15 694) ja August ja Maria apilanlehtiristi (6 15 692). Juho Dahlin hautaristi on siirretty alueelle hautapaikalta 6:7:292. Hautanumeroa ei löydy muistomerkeille Leppänen apilanlehtiristi, Anna Maria Leppänen apilanlehtiristi. Lisäksi alueen itäpuolella pohjoiseen päin on kaksi muistomerkkiä Blåfield (6 15 6919) ja Nordenstreng (6 15 690). (Kuvaliite 10, osasto K-6).

Osaston länsipuolella on lähimpänä kirkon sisäänkäyntiä Maexmontanin lohkoreunainen muistomerkki, jossa on hautausmaan vanhin vuosiluku (1676) ja vanhin kuolinaika 1834.

Muistomerkin vieressä on Uotilan rautalaatta. Kummallekaan muistomerkillle ei löydy numeroa. Muistomerkki on pystytetty todennäköisesti jälkeinpäin hautausmaalle. Lisäksi alueella on rivissä neljä lasten rautaristiä suuntautuneena länteen päin. Näillekään muistomerkeille ei löydy numeroita ja ne on ilmeisesti siirretty alueelle jälkeinpäin todennäköisesti osastosta viisi sankarihaudan rakentamisen yhteydessä. (Kuvaliite 10, osasto K_6)

5.8. Osasto 7

Osasto 7 sijaitsee hautausmaan etelälaidalla kiviaidan ja kirkon välissä. Kaakosta osasto rajautuu kirkontupaan. Osastossa on runsaasti pystykiviä ja erimuotoisia muistomerkkejä. Joukossa on myös erikoisuuksia sekä hautausmaan ainoa rauta-aidalla varustettu hautaus. Osasto on hautausmaan vanhinta ja arvostetuinta aluetta ja sinne on haudattu paljon paikallisia merkkihenkilöitä. Osastosta on inventoitu yhdeksän muistomerkkiä. Suuri osa hautausmaan muistomerkeistä ajoittuu 1900-luvun alkuun, mutta osaston kaakkoiskulmalla on myös 1800-luvun muistomerkkejä ja joukossa on myös hyvin vanhoja muistomerkkejä. Beata Nervanderin olallisessa kaariharkkivessään on kuolinaika 1866 ja Majuri Frans Wilhelm Nervanderin kolmioharkkivessään muistomerkissä on kuolinaika 1868. Lisäksi osastosta löytyvät hautaukset vuosilta 1875 (Lotilan rusthollari Abraham Abrahaminpoika, liljapäätteinen rautaristi), 1879 (Pietolan rusth. emäntä Kustaava Kustaantytär, läpikuviollinen rautaristi ja 1886 (Seppä Jaakko Dahlberg, rautaristi, jossa päätteet läpikuviolliset). (Karttaliite 5, Karttaliite 7: osasto 7, Kuvaliite12)

Osastosta on inventoitu Jutikkalan pronssiveistoksellinen muistomerkki (07:05_Jutikkala) Rinteiden reliefi-muistomerkki (0713_Rinne) ja Äijälän lintua kuvaava muistomerkki (07110_Äijälä). Rauta-aidalla varustettu Denisoffien hautaus (0741_Denisoff) sekä kuvanveistäjä Elias Ilkan muistomerkki (7:26). Kuvanveistäjä Elias Ilkka k.1968 on Sääksmäen vaakunalintua kuvaavan Sääksi-patsaan tekijä. Patsas on nykyisin Voipaalan kartanon pihassa. Muita teoksia mm. Kaatuneiden muistomerkki, Helsinki sekä Jalasjärven, Ylistaron ja Räisälän sankaripatsaat (1920). Ilkka omisti vaimonsa kautta Voipaalaa. (Karttaliite 7: osasto 7, Kuvaliite12)

Koska osasto on rauhoitettu ns. historia-alueeksi, osastosta ei ole inventoitu kaikkia kulttuurihistoriallisesti arvokkaita muistomerkkejä. Osastolle on laadittu vuonna 1982 uusi asemakaava, koska sitä ei ole uusittu vuoden 1975 asemakaavassa. Alueelle on lisätty 71 uutta hautapaikkaa ja samalla alueen säilyttämisestä todetaan seuraavaa: ”Huomioiden osaston sijainnin kirkon eteläpuolella ja sen ulkoisen ilmeen vanhoine muistomerkkeineen kirkon edessä ei alueelta tule luovuttaa uuden asemakaavan mukaisia uusia hautapaikkoja ilman yhteisen kirkkoneuvoston erillistä päätöstä. Mikäli osasto n:o 7:ssä oleviin sukuhautoihin tahdotaan pystyttää uusia muistomerkkejä, on niiden pystyttämisestä ja muodosta hankittava yhteisen kirkkoneuvoston päätös. Osasto n:o 7:n nykyinen ilme vanhan hautausmaan osana on pyrittävä säilyttämään.”

6. INVENTOITUJEN MUISTOMERKKIEN ANALYYSI

Anu Salmela

6.1. Vanhimmat muistomerkit ja hautaukset

Sääksmäen kirkkomaalle on haudattu keskiajalta lähtien, mutta vanhimmista hautauksista ei ole jäänyt merkkejä hautausmaalle. Merkkihenkilöt haudattiin aluksi kirkkoon ja 1800-luvun alkupuolella kaikki hautaukset siirtyivät kirkkomaalle. Vanhimmat hautausmerkinnät Sääksmäen hautausmaan muistomerkeissä löytyvät 1830-luvulta. Tosin nämä muistomerkit ovat hautauksia nuorempia. Vanhimmat hautausmaan muistomerkit ovat todennäköisesti 1850-luvulta.

Kirkon vieressä on Sääksmäen kappalaisen Alexander Maexmontanin lohkoreunainen muistomerkki k. 1834. Kivessä on myös merkintä Innala-Nylund 1676, mutta tekstistä ei käy ilmi onko kyse syntymä- vai kuolinajasta. Kivi on todennäköisesti pystytetty kappalaisen muistolle jälkikäteen, koska alueelle ei ole merkitty hautapaikkoja. Vuodelta 1834 on samalla alueella Jutikkalan kartanon haltijan ja herastuomari Karl Johan Blåfieldin hautaus. Muistomerkki on olallinen kaariharjainen muistomerkki ja mahdollisesti myöhemmän hautauksen (1878) ajalta. (0615691_Blåfield). (Kuvaliite 11.)

Vanhimmat hautausmerkinnät löytyvät vuodelta 1834 Sääksmäen kappalaisen Alexander Maexmontanin (vas.) ja Jutikkalan kartanon haltijan Karl Johan Blåfieldin (oik.) muistomerkeistä. Kuvat Heli Haavisto, Pirkanmaan maakuntamuseo.

Vanhimmat muistomerkit Sääksmäen hautausmaalla ovat tyyliltään lohkoreunaisia kivi-paaseja, olallisia kaariharjakiviä ja kolmioharjaisia kiviä sekä erilaisia valurautaristejä. Lisäksi Svinhufvudien haudalla on laakakivet. Pystykivet ja valurautaristit ovat olleet suosittuja muistomerkkejä 1800-luvun puolivälistä 1910-luvulle asti. Laakakivet puolestaan jatkavat kirkkoon hautaamisen perinnettä. Vanhimpien muistomerkkien sijoittumista voi tarkastella inventointikartoissa Karttalitte 7: osasto 5-7 inventoidut haudat.

Yksi vanhimmista hautauksista on osastossa 6 Pastellien hautaus, jossa vanhin hautaus ajoittuu vuoteen 1846. Muistomerkkinä on umpirautaristi, jossa on koristeelliset päätteet ja keskiosassa on soikio, jonka keskellä on kukka. Jalkaosaa erittäin koristeellinen. Nimittekstit toisiksi alimmassa osassa, etupuolella Kustaa Pastell, takana lapset ja psalmi. Lapset on haudattu vuosina 1846 ja 1852 ja Rusthollari vuonna 1865. Risti ajoittuu todennäköisesti 1860-luvulle. (0609449B_Pastell k. 1846, kuvaliite 11.)

Ulla Svinhufvud on haudattu 1852 ja puolisonsa Pehr Gustaf Svinhufvud 1866 osastoon 6. Muistomerkit ovat makaavia laakakiviä. Svinhufvud oli läänin kamreeri ja omisti Rapolan

kartanoa (0609440_Svinhufvud). Vuonna 1854 on kuollut Agathe Fredrika Tennberg född Carström. Hänen muistomerkkinään on lohkoreunainen pystykivi, jossa ainoastaan soikea nimitausta on hiottu. Kivessä on runsaasti jäkälää ja se on todennäköisesti hautauksen aikakaudelta. (0606256_Tennberg.) Sotaprovasti ja kirkkoherra Salomon Albert Hellstedtillä on olallinen kaariharjainen punagraniitista valmistettu pystykivi. Nimet on kaiverrettu kiven pintaan ilman kultausta. Muistomerkki on todennäköisesti hautauksen ajalta. Sääksmäen kirkkoherrana Hellstedt toimi vuosina 1841-1859 kuolemaansa asti. (0609463_Hellstedt_HH). (Kuvaliite 9 ja 11.)

Lohkoreunainen pystypaasi Agathe Tennbergin k. 1854 haudalla ja olallinen kaariharjainen kivi kirkkoherra Hellstedtin haudalla k. 1859 ovat mahdollisesti hautausmaan vanhimmat muistomerkit. Kuvat Heli Haavisto, Pirkanmaan maakuntamuseo.

Insinööri M.K.F. Tudeer on haudattu vuonna 1860. Muistomerkki on pystykivi, joka kapeenee hieman ylöspäin. Yläreunassa kolmio, jonka sivuilla olkasiivekkeet. Kiven yläosassa on kaiverrettu risti koristeeseen. Tekstit on myös kaiverrettu ilman kultausta. Muistomerkki on todennäköisesti hautauksen ajalta. (060273_Tudeer_AS) Tekstinä on ”Här hvilar ingenjören M.K.F.Tudeer och hans barn Mainio, Anna, Jenny och Oscar samt hans hustru Annette född Hangelin”. Vuodelta 1865 on lohkoreunainen pystykivi. Kivi on melko jäkälöitynyt ja kaiverukset ovat ilman kultausta. (0609464_Girsen_HH.) Rapolan suvun haudalla (0609445_Rapola) on vanhin hautaus vuodelta 1867. Muistomerkki on selkeästi uudempi 1900-luvun alkupuolen vaakakivi. Hautaan on haudattu mm. akateemikko ja suomen kielten professori Martti Rapola k. 1972. Hänen isänsä oli lehtori F.O.Rapola, Rapolan tilaa omistaneen Kustaa Rapolan poika. (kuvaliite 9 ja 11)

Myös osastosta 7 löytyy 1860-luvun hautauksia. Vanhimmat muistomerkit ovat Beata Nervanderin k. 1866 ja Majuri Frans Wilhelm Nervanderin k. 1868 muistomerkit. Beata Nervanderin muistomerkki on olallinen kaariharjainen pystykivi ja Majuri Nervanderin muistomerkki on kolmioharjainen pystykivi. (07195_Nervander ja 07170_Nervander) (kuvaliite 12)

Vuonna 1871 Sääksmäen kirkkomaalla mainitaan olleen hautakiviä ja rautaristejä sekä säätyläisten että rahvaankin hautasijoilla. 1800-luvun lopulla sukuhaudan ostajan tuli aidata hauta-alue rauta-aidalla, kivi-pylväillä tai ”muulla sievällä tavalla”. Sääksmäen hautausmaalla on säilynyt ainoastaan yksi erillinen hautausosa osastossa 7 valurauta-aidalla varustettu Denisoffien vuonna 1895 kuolleiden poikien haudalla.

Denisoffien valurauta-aidalla ympäröity hauta. Kuva Anu Salmela, Pirkanmaan maakuntamuseo.

1870-luvulta on inventoitu 6 muistomerkkiä . 1880-luvulla muistomerkit yleistyvät. 11 inventoidussa muistomerkissä on vanhin haudaus 1880-luvulta, kymmenessä muistomerkissä vanhin haudaus on 1890-luvulta, 18 muistomerkissä 1900-luvulta, kymmenessä muistomerkissä 1910-luvulta, yhdeksässä muistomerkissä 1920-luvulta, seitsemässä muistomerkissä 1930-luvulta, neljässä muistomerkissä 1940-luvulta, neljässä muistomerkissä 1950-luvulta, kahdessa 1960-luvulta, kahdessa 1970-luvulta ja kolmessa 2000-luvulta.

Vuosikymmen vanhimman hautauksen mukaan	Inventoitujen hautojen määrä
1830	2
1840	1
1850	3
1860	7
1870	6
1880	11
1890	10
1900	18
1910	10
1920	9
1930	7
1940	4
1950	4
1960	2
1970	2
1980	1
2000	3

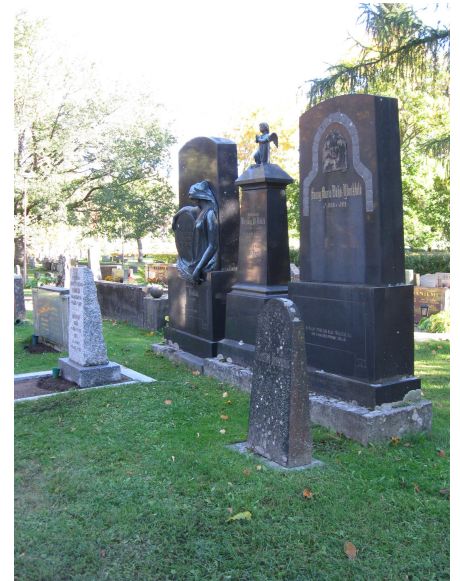
Taulukko 1. Inventoitujen muistomerkkien ajoittuminen vanhimman hautauksen mukaisesti.

6.2. Muistomerkit 1900-luvulle tultaessa.

Vuosisadan vaihteessa muistomerkkien kirjo laajenee entisestään ja muistomerkit muuttuvat monimuotoisemmiksi. Tämä näkyy hyvin mm. Granberg – Ylinikkilän haudalla, jossa on 1900-luvun alusta erilaisilla taideteoksilla koristettuja pystypaaseja. (0606251A_Ylinikkilä. –0606255_Wähä-Ylinikkilä) Obeliskeja on osastossa 6 ja 7. Osastosta 6 on inventoitu näyttävä obeliski Granbergin haudalta (0608398_Granberg k. 1884/1904) ja Saaren ja Aaltosen haudalta on yksinkertaiset pelkistetyt obeliskit (0607288_Saari, 0609425_Aaltonen). Lisäksi osastossa 7 on yksi obeliski.

1920-luvulla pystykivet vaihtuvat pääsääntöisesti vaakakiviksi. Vaikutteita saadaan mm. 1920-luvun klassismista. Esim. Hällillä muistomerkissä on urnaveistokset kiven molemmin puolin (0604148_Hällilä 1936). Leitsan 1920-luvun muistomerkissä haudalla on jykevä kiviaitus. Aitausta kannattavat neliskanttiset pilarit, joiden päällä on vaakapalkit. Koristeena on neljä kivipalloa, kaksi hautakiven molemmin puolin ja kaksi aidan etuosassa olevan kulkuaukon molemmin puolin. (060263_Leitsa). (Kuvaliite 9, osasto 6.)

Sääksmäen hautausmaalla erottuvat omana kivityyppinään matalat vaakakivet, joissa on jyrkkä kolmioharja. Näitä löytyy mm. ainakin haudoilta 0608366_Ahjo (k. 1933), 060114_Pastell k. 1941, ja 0608384_Tuomarla k. 1917 (edellisiä terävämpi harja ja sivupilarit.). Tyyllisesti Ahjon ja Pastellin muistomerkkejä edeltää Wahlströmin muistomerkki, mikä on ollut ajalleen epätyypillinen matalahko muistomerkki, jossa kolmioharja on hakattu kiven sisälle. (Kuvaliite 9, osasto 6)

Ylinikkilän sukuhaudalla on näyttäviä 1900-luvun alun muistomerkkejä. Veistoksilla koristetut muistomerkit on valmistanut V. Heinäsen kiviliike Hämeenlinnasta. Kuva Heli Haavisto, Pirkanmaan maakuntamuseo

Pastellien muistomerkki 1940-luvulla. Kuva Heli Haavisto, Pirkanmaan maakuntamuseo.

Olga Wahlströmin muistomerkki vuodelta 1874. Kuva Heli Haavisto, Pirkanmaan maakuntamuseo.

6.3. Rautaiset muistomerkit

Sääksmäen hautausmaan raudasta valmistetut muistomerkit voidaan jakaa takorautaristeihin, putkiristeihin, valurautaisiin risteihin, joissa puolestaan on kahta päätyyppiä: umpirautaristit ja läpikuviolliset ristit. Lisäksi on myös valurautaisia hautalaattoja. Takorauta- ja putkirautaristit ovat tyypillisiä köyhemmän väen muistomerkkeinä ja sijoittuvat vanhoille rivihauta-alueille.

Osastossa 1 on vuonna 1926 kuolleen mäkitupalaisen Kustaa Samulinpoika Mäkelän ja vaimonsa takorautaristi. Ristin varsi ja sakarat muodostuvat kahdesta taotusta levystä. Levyjen välissä kulkee jyrkkäkulmainen aaltoviiva. Sakaroiden päissä on sydänkuviot ja sakaroiden välissä taotut kierteet. Keskellä ristiä on soikea metallilaatta johon on kaiverrettu nimet. (010694_Mäkelä.) Samassa osastossa on Oskari Lehtisen putkiristi. Nimilaatassa on horjuvalla käsialalla kaiverrettu teksti: *Sä reippahana Asteli Kohti julmaa kuolemaas Sä Henkes veresi annoit wainoojillesi.* (0116343_Lehtinen k. 1918). (kuvaliite 4, osasto 1.)

Osastossa 3 on kaksi rautalaattaa. Toisen vanhin hautaus on vuodelta 1919 (80316475_Eriksson) ja toisen 1918 (030115_Toivio). Lisäksi yksi laatta on kirkon ympärillä Uotila k. 1898. (Kuvaliite 6, osasto 3)

Rautaristien keskittymä on kirkon ympärillä osastossa kuusi. Näistä osa on alkuperäisellä paikallaan ja osa siirrettyjä. Inventoinnin yhteydessä Sääksmäen hautausmaalta Valurautaristejä on inventoitu yhteensä kymmenen seuraavilta haudoilta: 0609449B_Pastell k. 1846/1865, 07202 Lotilan rustohollari k. 1875, 0502124_Johantytär k. 1878, K_0616696_Vuorinen k. 1880, 060252_Yliporila k. 1881, 0604133_Westerling k. 1882, K_0615_Leppänen k. 1898, K_06_15_Dahl k. 1902, 060113_Forsman k. 1903, 0604128_Pellonpää k. 1907. Inventoidut rautaristit ajoittuvat välille 1865-1907. (Kuvaliite 9,10 ja 11)

Sääksmäen hautausmaalla tyypillisiä umpirunkoisia valurautaristejä sekä läpikuviollinen valurautaristi. Kuvat vasemmalta. 0609449B_Pastell k. 1846/1865, K_0615_Leppänen k. 1898 ja 060113_Forsman k. 1903. Kuvat Heli Haavisto, Pirkanmaan maakuntamuseo.

6.4. Taideteokset

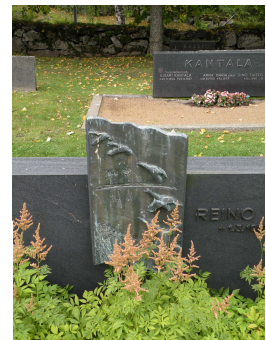
Hautausmaiden muistomerkkeihin liittyy usein koristeellisten muotojen ja tyyli-suuntien lisäksi myös varsinaisia taideteoksia. Yhteisiin muistomerkkeihin liittyvät taideteokset on käsitelty näiden muistomerkkien yhteydessä aikaisemmassa luvussa, mutta taideteoksia löytyy myös yksityisiltä haudoilta.

Akateemikko Eino Jutikkalan haudalla on vaikuttava muistomerkki lähellä kirkon sisäänkäyntiä. Alimpana on kivialusta, jonka päällä on pöytämäinen laakakivi. Laakakivissä on suorakaiteen muotoinen syvennys istutuksille. Sen takana on pystyssä oleva leveä kivi, johon on kiinnitetty pronssiset tekstit. Muistomerkin kivilaji on ruskea graniitti ja pinta hyvin kiiltävä. Muistomerkin on valmistanut kiviveistäjä J. E. Kaila Hämeenlinnasta. Kiven päällä on pronssista valettu veistos, jonka on valmistanut Heikki Häiväoja 2009. Veistos kuvaa auraa. Aura kuvaa Jutikkalan suomen historian parissa tekemää elämäntyötä. Jutikkala oli sääksmäkeläinen historiantutkija, professori ja akateemikko. Hän työskenteli professorina mm. Helsingin yliopistossa ja kirjoitti lukuisia teoksia pohjoismaiden ja Suomen historiasta sekä mm. Sääksmäen pitäjän historian (1934).

Akateemikko Eino Jutikkalan muistokivessä on H. Häiväojan auraa kuvaava veistos. Kuva Heli Haavisto, Pirkanmaan maakuntamuseo.

Osastossa 5 on pronssinen taideteos Sillantaan haudalla (0505290_Sillantaka). Muistomerkkiin on kiinnitetty pronssinen reliefi johon on kuvattu kaarevalla levyllä lentäviä lintuja järven yllä. Muistomerkki on pystytetty Antti Sillantaan kuoltua 1973. (kuvaliite 12)

Pronssireliefi Sillantaan haudalla. Kuva Anu Salmela, Pirkanmaan maakuntamuseo

Rinteiden sukuhaudalla osastossa 7 on suuri kivipaasi. Alimpana on kaksi porrastettua kiveä joiden yläpuolella on kivi, jossa etusivulla on kohokuviona risti ja teksti: Rinne. Oikealla sivulla on reliefit, joissa reunoilla nais- ja mies hahmo, keskellä nimet kaiverrettuna. Vasemmalla sivulla mies- ja naishahmo niittämässä viljaa ja sitomassa lyhdettä. Keskellä nimet kaiverrettuna. Muistomerkin vanhin hautaus on vuodelta 1923. (0713_Rinne, kuvaliite 12)

6.5. Muistomerkkien nimikkeet

Sääksmäen hautausmaalla on runsaasti muistomerkkejä, joissa on mainittuna haudatun ammatti tai asema. Nimikkeiden käyttö oli yleistä aina 1950-luvulle asti. Suurin osa nimikkeiden haltioista on maatalouden omistavaan luokkaan liittyviä. Jossain määrin on myös köyhempää väkeä kuten mäkitupalaista ja torpparin vaimoa. Paikkakunnan teollisuushistoria näkyy nimikkeissä selluloosamestari, paperimestari (osastossa 3). Alueen sivistyshistoriallista merkittävyyttä kuvaavat akateemikot, filosofian maisteri ja intendenten fil.mag (osastossa 7). Hautausmaalta löytyy osastoittain seuraavia nimikkeitä.

Osasto 1: Maanviljelijä 2 kpl, emäntä, mäkitupalainen.

Osasto 3: Maanviljelijä 13 kpl, talonisäntä, talonemäntä 2 kpl, emäntä, talollinen, talon vanha isäntä, talollisen poika, kouluneuvos, opettajatar, herastuomari, paperimestari (1924), selluloosamestari, leipuri, nahkurin vaimo, teurastaja, torppari, kauppias, övers-telojtnante, tytär ent. toimistopäällikkö.

Osasto 4: Maanviljelijä, talollinen, talon emäntä, torpparin vaimo.

Osasto 5: Friherre, talousneuvos, Linnaisten Kokin tytär, kuvanveistäjä, perintätalon emäntä.

0321660_Malinen. Kuva Anu Salmela, Pirkanmaan maakuntamuseo

Osasto 6: Talon emäntä, talon isäntä, maanviljelijä 2 kpl, Bruksegaren, perintötalon isäntä, isäntä, talonomistaja, talollinen, pastorskan, kanavakasööri ja poikansa rautatien virkamies, asemapäällikkö, talollisen Maijalan lapset, rustitilallinen 3 kpl, ingeniören, Maatielan rusthollari, Rapolan isäntä ja lääninkamreeri, Rapolan Tiimelän emäntä, Kemmolan isäntä, Kemmolan rusthollin emäntä, rusthollari, mylläri, Jutikkalan kartanon haltiat tuomari, kauppias, emäntä, sotaprovasti kirkkoherra, Sääksmäen kappalainen, kontoristen, landskamrare, apotekaren och bruksegaren, taiteilija.

Osasto 7: Akateemikko 2 kpl, filosofian maisteri, sairaanhoitajatar, professori, kuvanveistäjä, tuomiorovasti, lagmannen, ingenjören, tilanomistaja, Intendenten fil.mag., öfversten, Lotilan tilan omistaja, rustitilallinen, Pietolan Rusth. emäntä, talollinen, kauppias, agronomen, maanviljelijä, seppä, kanttori, kansakoulunopettaja, jääkärieverstiluutnantti.

6.6. Valmistajat

Hautausmaalla on kolme Hämeenlinnalaisen V. Heinäsen kiviliikkeen valmistamaa muistomerkkiä. Obeliski apotekaren ja Bruksegaren Granbergin (k. 1884) ja puolisonsa (k. 1908) haudalla (0608398_Granberg). Muistotaulua pitelevän naishahmon reliefillä koristeltu vaikuttava pystykivi Maanviljelijä Johannes Yli-Nikkilän haudalla

(0606251A_Ylinikkilä) ja enkelipatsaalla koristettu pystykivi talon emäntä Marjaana Ylinikkilän (k. 1906) ja kahden poikansa haudalla (0606221B). Lisäksi M.N. & J.S. Toijalasta on valmistanut kolmioharjaisen pystykiven rustitilallinen Johan Annilan (k. 1908) ja vaimonsa Johannan haudalle (0607312A_Annila). J.A. Paatola Pälkäneeltä on valmistanut Grönroosin (k. 1907) haudalla olevan kolmioharjaisen pystykiven (060377_Grönroos) ja J.E. Kaila Hämeenlinnasta Akateemikko Eino Jutikkalan muistomerkin. Jutikkalan muistomerkkiä lukuun ottamatta kaikki valmistajan nimellä varustetut muistomerkit ovat 1900-luvun alusta. (Kuvaliite 9, osasto 6 ja kuvaliite 12, osasto 7.)

7. MUISTOMERKKIEN HOITO JA SÄILYTTÄMINEN

Anu Salmela

Hautausmaan tärkein tehtävä on luonnollisestikin toimia vainajien viimeisenä leposijana ja muistelupaikkana omaisille. Hautausmaan muotoutuessa aikojen saatossa uusien haudusten ja aluelaajennusten myötä, hautausmaalla syntyy historiallisia kerrostumia. Se toimii yhteisönsä muistina siitä miten ennen on haudattu ja millaista väkeä alueella on asunut. Siksi onkin tärkeää että hautausmaan kerrostumat säilyisivät, myös vaatimattomilla muistomerkeillä on merkitystä tätä yhteistä muistia rakennettaessa. Olisi myös tärkeää säilyttää muistomerkit omilla paikoillaan, sillä haudan sijoittuminen kertoo siitä mihin missäkin vaiheessa on haudattu ja onko esim. köyhillä ja varakkailta ollut omat alueet hautausmaalla.

Muistomerkkien siirtäminen säilöön esim. paikkoihin missä hautaaminen ei ole mahdollista vääristää hautausmaan historiallisia kerrostumia. Tästä Sääksmäen hautausmaalla on esimerkkejä läntisen kiviaidan vieressä osastoissa 1 ja 2 sekä osaston 4 itäisen käytävän varressa. ja kirkon vieressä sakastin länsipuolella.

Onnistunut muistomerkki kuvastaa omaa aikaansa. Siispä uudella haudalla on hyvä suosia modernia muotoilua. Mahdollisuuksien mukaan muistomerkin mittasuhteet voidaan sovittaa ympäröiviin muistomerkkeihin. Tätä näkemystä vasten vanhojen muistomerkkien uudelleenkäyttöä niin, että muistomerkistä poistetaan kaikki vanhat nimet, kivi hiotaan ja päälle kaiverretaan uudet nimet, ei voida suositella. Parempi vaihtoehto on, että kivistä otetaan käyttöön aikaisemmin käyttämättömiä sivuja, ja näihin kaiverretaan uusia nimiä, vanhojen nimien jäädessä kertomaan kiven alkuperäisestä kontekstista paikallaan. Tällä menettelytavalla muistomerkit jatkaisivat elämänsä hoidettuina muistomerkkeinä.

Mikäli muistomerkkiin ei enää mahdu uusia kaiverruksia ovat lisämuistomerkit haudalla suositeltavin tapa jatkaa haudan käyttöä. Nykyisin on yleistynyt lisänimien kiinnittäminen muistomerkkiin laatalla, mutta näin voidaan helposti pilata muistomerkin ulkoasu. Mikäli laattojen käyttöön päädytään tulisi tarkoin harkita laatan sijoitus, malli ja materiaali.

Muistomerkin uusiokäyttö ja uusien nimien lisääminen alkuperäisestä poikkeavalla tavalla tulee aina harkita tapauskohtaisesti.

Hautausmuistomerkkien hoitoa on käsitelty kattavasti Merja Ala-Rakkolan ja Piia Viitasen harjoitustyössä Sääksmäen kirkkotarha (Ympäristöhistoriallinen selvitys ja hoitosuunnitelma). (Liite 1)

LÄHDELUETTELO

Suulliset tiedonannot: seurakuntapuutarhuri Elsi Pirinen.

Arkistolähteet:

Sääksmäen kirkon arkisto:

Akateemikon urasta kertoo nyt aura. Muistomerkki paljastettiin Sääksmäellä. Valkeakosken sanomat 6.7.2009.

Jutikkalan muistomerkkiluonnoksen anomus Sääksmäen seurakunnan kirkkoneuvostolle. 16.8.2008.

Sääksmäen hautausmaan käyttösuunnitelma osastosta 7. Hyväksytty 14.12.1982.

Tutkimuksia:

Hautausmaakulttuurin inventointiraportti 1989. Tampereen hiippakunnan hautausmaakulttuuritoimikunnan moniste 1. Tampere 1989.

Sääksmäen kirkkotarha. Historialliset ympäristöt-kurssi. Selvitystutkimus ja inventointi, Hoidonsuunnittelu. Merja Ala-Rakkola, Piia Viitanen. 2006.

Sääksmäen kirkon ympäristö. Maisemanhoitosuunnitelma ja rakennetun kulttuuriympäristön selvitys. MA-arkkitehdit Tmi Lauri Putkonen. Valkeakosken kaupunki 2004.

Kirjallisuus:

Alanen, Timo ja Lehtinen, Jyrki: Sääksmäen vanhat paikannimet ja historialliset kartat Valkeakoskella. (Alanen: Sääksmäen vanhaa paikannimistöä nykyisellä Valkeakoskella ja *Lehtinen:* Kylät ja maisema – Valkeakosken Rapola ja Sääksmäen kirkonpuoli historiallisissa kartoissa 1640-1959) Rapola-tutkimuksia 5. Museovirasto 2003

Hautamuistomerkkien hoito. toim. Knapas, Marja-Terttu. Museoviraston rakennushistorian osaston julkaisuja 24.2003.

Hiekkänen, Markus: Suomen kivikirkot keskiajalla. Otava 2003.

Jutikkala, Eino: Sääksmäen pitäjän historia. Jyväskylä 1934.

Kuuliala, Ilari: Sääksmäen seurakunta. Emäseurakunnasta seurakuntayhtymän osaksi. Valkeakosken kirjapaino 1989.

Oulun hautausmaat. toim. Kirsi Schali. Julk. Oulun ev.lut. seurakuntayhtymä. Jyväskylä 1996.

Seppälä Sirkka-Liisa: Muinaislinna ja maisema –Visuaalinen maisema-analyysi arkeologiassa esimerkkinä Rapolan muinaislinna. Sääksmäen Rapolan rautakautinen maisema ja elinkeinot Valkeakoskella. Rapola-tutkimuksia 3.

Vuorinen Olli: Valkeakosken historia. 2. osa. Vammalan kirjapaino Oy 1995.

http://www.tkm.fi/punamuisto2.cgi?sij_kunta='Sääksmäki'

Työväen keskusmuseo Werstaan luettelo Punaisten muistomerkit

LIITTEET

Liite 1: Hautamuistomerkkien hoito

Kuvaliitteet 1-12

- Kuvaliite 1 Kirkon ympäristö ja rakennukset
- Kuvaliite 2 Kirkon historialliset kuvat
- Kuvaliite 3 Yhteiset muistomerkit
- Kuvaliite 4 Osasto 1
- Kuvaliite 5 Osasto 2
- Kuvaliite 6 Osasto 3
- Kuvaliite 7 Osasto 4
- Kuvaliite 8 Osasto 5
- Kuvaliite 9 Osasto 6
- Kuvaliite 10 Osasto K-6
- Kuvaliite 11 Vanhimmat muistomerkit ja rautaristejä osastossa 6
- Kuvaliite 12 Osasto 7

Karttaliitteet 1-7

- Karttaliite 1 Sääksmäen hautausmaan laajentuminen
- Karttaliite 2 Hautausmaan kartta vuodelta 1844
- Karttaliite 3. Sääksmäen hautausmaa 1/500 1975 ja nykyasussaan
- Karttaliite 4: Sääksmäen sankarihauta-alue lähiympäristöineen
- Karttaliite 5, Osasto1, Sääksmäen hautausmaan kartta 1960
- Karttaliite 6. Osasto 2, Sääksmäen hautausmaan kartta 1960
- Karttaliite 7: Osasto 1 inventoidut haudat
 - Osasto 2 Inventoidut haudat
 - Osasto 3 Inventoidut haudat
 - Osasto 4 Inventoidut haudat
 - Osasto 5 Inventoidut haudat
 - Osasto 6 Inventoidut haudat
 - Osasto 7 Inventoidut haudat